

Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi

«Azərbaycan Respublikası Xarici Ticarətinin Gömrük Statistikasının Metodologiyasının tətbiqi ilə əlaqədar olaraq statistik dəyərin hesablanılmasına dair Təlimat» haqqında

Əmr № 25

16 aprel 1999-cu il

Azərbaycan Respublikası Xarici Ticarətinin Gömrük Statistikasının metodologiyasının tətbiqi ilə əlaqədar olaraq statistik dəyərin yeni qaydada hesablanılması və Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin 206—209-cu maddələrinin tələblərinin yerinə yetirilməsini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin 9-cu maddəsinə əsasən **əmr edirəm**:

1. «Azərbaycan Respublikası Xarici Ticarətinin Gömrük Statistikasının Metodologiyasının tətbiqi ilə əlaqədar olaraq statistik dəyərin hesablanılmasına dair Təlimat» təsdiq olunsun (əlavə olunur).
2. Gömrük orqanlarının maliyyə-tarif şöbələri və statistika və AİS bölmələri YGB-lərin 42, 45 və 46-cı qrafalarına bu təlimata müvafiq olaraq nəzarəti təmin etsinlər.
3. Statistika və Təhlil İdarəsi (A.D.Əliyev) xarici ticarətin gömrük statistikasını məlumatlarının hazırlanması üçün istifadə olunan kompüter proqramlarında bu Təlimata uyğun dəyişikliklər və dəqiqləşdirmələr aparılmasını təmin etsin.
4. İşlər İdarəsi (R.Zalov) əmrin və Təlimatın surətinin bütün gömrük orqanlarına göndərilməsini təmin etsin.
5. Əmrin icrasına nəzarət Statistika və Təhlil İdarəsinə (A.D.Əliyevə) həvalə olunsun.

Komitənin sədri

K.F.HEYDƏROV.

*Azərbaycan Respublikası
Dövlət Gömrük Komitəsinin
16 aprel 1999-cu il tarixli
25 saylı əmri ilə
təsdiq edilmişdir*

«Azərbaycan Respublikası Xarici Ticarətinin Gömrük Statistikasının metodologiyasının» tətbiqi ilə əlaqədar olaraq statistik dəyərin hesablanmasına dair Təlimat

I. Təlimatın məqsədi

Xarici ticarət dövriyyəsinin dəyər qiymətləndirilməsi ölkənin beynəlxalq əlaqələri üzrə onun iqtisadi vəziyyətinin əsas göstəricisidir. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, alqı-satqı sövdələşmələrində alıcı və satıcının götürdükəri öhdəliklərdən asılı olaraq malın bir ölkədən digərinə göndərilməsi üzrə xarici ticarət müqaviləsi Beynəlxalq ticarət palatası tərəfindən hazırlanmış qaydalara əsasən 13 göndərmə kommersiya şərti əsasında bağlanılır («İnkoterms»).

Xarici ticarət müqavilələrinin bağlanması zamanı müxtəlif göndərmə ticarət şərtlərinin nəzərə alınması və bundan asılı olaraq malın faktiki dəyərinin hesablanması metodologiyası müxtəlif olduğundan, ayrı-ayrı malların dəyərləri üzrə məlumatların sadəcə olaraq toplanması yolu ilə yekun məlumatın bütün mal dövriyyəsi üzrə alınması kifayət deyil. Belə ki, malların dəyər qiymətləndirilməsi müxtəlif cinslidir və müxtəlif elementlərdən təşkil olunmuşdur. Odur ki, bütün idxal və ixrac olunan mallar üçün eyni cinsli dəyər qiymətləndirilməsi göstəricisinin alınması üçün, bütün malların qiymətlərini vahid bazisə gətirmək lazımdır.

Bu Təlimatın məqsədi gömrük statistikasının metodologiyasına uyğun olaraq malların statistik dəyərinin vahid valyutaya gətirilməsinin və hesablanmasının ümumi qaydalarının şərh edilməsidir.

II. Malların göndərilmə kommersiya (bazis) şərti anlayışı və onların təsnifatı

Xarici ticarət üzrə alqı-satqı müqaviləsində göndərmə kommersiya (bazis) şərtləri xüsusi şərt olaraq, malın bir ölkədən digər ölkəyə çatdırılması zamanı alıcı və satıcının öhdəliklərinin araşdırılmasında, mal üzrə mülkiyyət hüququnun başqasına keçməsində, onun itirilməsində, malın xarab olmasında və ya çatdırılmaması zamanı cavabdehliyi müəyyən edir.

Malların göndərilməsinin kommersiya şərti, həmçinin bazis şərti də adlanır. Ona görə ki, o satıcı-ixracatçıdan alıcı-idxalatçıya malın çatdırılması ilə əlaqədar olan xərclərin kim tərəfindən ödənilməsindən asılı olaraq malın sövdələşmə qiymətinin bazisini (əsasını) müəyyən edir.

Sövdələşmə qiymətinə o xərclər daxil edilir ki, satıcı öz öhdəliyinə müvafiq olaraq göndərmə kommersiya şərti üzrə onların ödənişini öz üzərinə götürür və hesab-fakturaya daxil edir.

Azərbaycan Respublikası ərazisində gömrük işinin beynəlxalq qaydalarla aparılmasına keçilməsi ilə əlaqədar «İnkoterms-90» qaydalarına müvafiq olaraq 13 göndərmə kommersiya şərti əsasında müqavilə bağlanıla bilər. Bu təsnifat elə təşkil olunub ki, bütün 13 terminin qısa hərflərlə ifadəsi 4 latın hərfinin — «E», «F», «C», «D» biri ilə başlayır. Buna müvafiq olaraq ümumi xüsusiyyətlərinə görə onları 4 qrupa bölmək olar.

Birinci qrupa «E» göndərmənin bu kommersiya şərti yalnız bir termindən ibarətdir.
EXB — «zavoddan» — EXW (EX WORKS).

«Zavoddan» ifadəsinin mənası odur ki, satıcı malı öz müəssisəsində alıcıya verdiyi andan öhdəliyini yerinə yetirmiş olur (məsələn, zavodda, fabrikdə, anbarda və s.). Bu göndərilmə kommersiya şərti ilə satıcı malın nəqliyyat vasitəsinə yüklənməsinə və ixrac gömrük vergilərinin ödənməsinə (əgər başqa şərtlər olmamışdırsa) cavabdehlik daşımır. Alıcı isə malın satıcı-müəssisədən təyinat yerinə qədər daşınması ilə əlaqədar bütün riskləri və xərcləri özü çəkir.

İkinci qrupa «F» göndərmənin bu kommersiya şərti üç termindən ibarətdir — FSA, FAS, FOB (FCA, FAS, FOB).

FSA — «franko daşıyıcı». Bu terminin mənası odur ki, satıcı malı ixrac gömrük rəsmiləşdirilməsindən keçirdikdən sonra, alıcı tərəfindən təyin olunmuş daşıyıcıya, razılaşdırılmış yerdə və ya məntəqədə təhvil verdikdə çatdırılma üzrə öz öhdəliyini yerinə yetirmiş olur.

FAS — «gəmi bortu boyunca sərbəst» kommersiya şərtinin mənası odur ki, dəniz daşınmalarında satıcı malı razılaşdırılmış yükləmə limanına gətirərək, onu gəmi bortu boyunca sahildə və ya lixterlərdə yerləşdirdikdə öz öhdəliyini yerinə yetirmiş olur. Bu andan etibarən malların korlanması və ya xarab olması üzrə öhdəliklər satıcıdan alıcıya keçir. FAS şərtində tələb olunur ki, malın ixrac rəsmiləşdirilməsini alıcı yerinə yetirsin. Əgər alıcı birbaşa və ya bilavasitə ixrac gömrük rəsmiləşdirilməsini yerinə yetirə bilmirsə, bu termindən istifadə etmək olmaz.

FOB — «sərbəst gəmi bortunda» kommersiya şərtində mal göstərilmiş yükləmə limanında gəminin məhəccərindən keçdikdə satıcı daşıma üzrə öz öhdəliyini yerinə yetirmiş olur. Malların korlanması və ya xarab olması üzrə öhdəliklər bu andan alıcıya keçir. FOB şərtində tələb olunur ki, malın ixrac rəsmiləşdirilməsini satıcı yerinə yetirsin.

Üçüncü qrupa «C» göndərmənin bu kommersiya şərti dörd termindən ibarətdir — SFR, SİF, SPT, SİP (CFR, CIF, CPT, CIP).

SFR — «dəyər və icarə» şərti, «satıcı malı, alıcının ölkəsindəki təyinat limanına çatdırmaq üçün lazım olan bütün xərcləri və icarə haqqını ödəməlidir» mənasını verir. Malın təyinat limanında boşaldılma xərclərini alıcı ödəyir.

İxrac rəsmiləşdirilməsini satıcı, idxal rəsmiləşdirilməsini isə alıcı aparır.

SİF — «dəyər, sığorta və icarə». Göndərmənin bu kommersiya şərtində malın alıcı ölkənin təyinat limanına çatdırılması, həmçinin malın sığortalanması da satıcının öhdəsinə düşür.

İxrac rəsmiləşdirilməsini satıcı, idxal rəsmiləşdirilməsini isə alıcı aparır.

SPT — «daşınma ... (təyinat yeri) qədər ödənilib» kommersiya şərtində satıcı malın alıcının ölkəsində yerləşən təyinat yerinə aparılmasına və alıcının anbarına malı apararaq daşıyıcıya təhvil verilməsinə cavabdehlik daşımır.

İxrac rəsmiləşdirilməsini satıcı, idxal rəsmiləşdirilməsini isə alıcı aparır.

SİP — «**daşınma və sığortalama ... (təyinat yeri) qədər ödənilib**». Bu göndərmə kommersiya şərtində satıcının öhdəsinə, malın satıcının ölkəsində yerləşən təyinat yerində daşıyıcıya təhvil verilməsi və yükün öz hesabına sığortalanması düşür.

İxrac rəsmiləşdirilməsini satıcı, idxal rəsmiləşdirilməsini isə alıcı aparır.

Dördüncü qrupa — «**D**» göndərilmənin bu kommersiya şərti beş termindən ibarətdir — DAF, DES, DEK, DDU, DDP — (DAF, DES, DEQ, DDU, DDP).

DAF — «**sərhədə qədər göndəriş**». Təyin olunmuş vaxtda sərhəddə razılaşıdırılmış məntəqəyə malın gətirilməsi satıcının öhdəsinə düşür.

Burada «sərhəd» termini altında istənilən sərhəd, ixracatçı ölkənin sərhədi, eləcə də idxalatçı ölkənin sərhədi başa düşülür. Odur ki, bu şərt daxilində konkret yerin və ya məntəqənin adı göstərilməklə sərhədin dəqiq təyin edilməsi əsasdır.

İxrac rəsmiləşdirilməsini satıcı, idxal rəsmiləşdirilməsini isə alıcı aparır.

DES — «**gəmidən göndəriş**». Əgər mal gəminin bortunda alıcıya təhvil verilibsə və hələ razılaşıdırılmış təyinat limanında gömrükdən keçməyibsə, satıcı çatdırılma üzrə öz vəzifəsini yerinə yetirmiş hesab edir. Alıcının ölkəsində yerləşən təyinat limanına qədər malın çatdırılması üzrə bütün xərcləri və riskləri satıcı çəkir.

İxrac rəsmiləşdirilməsini satıcı, idxal rəsmiləşdirilməsini isə alıcı aparır.

DEK — «**gəminin yan aldığı körpüdən göndəriş**» şərtində satıcı gömrük rəsmiləşdirilməsindən keçən malı razılaşıdırılmış təyinat limanında gəminin yan aldığı körpüdən alıcıya çatdırılması öhdəliyini yerinə yetirir. Satıcı malın çatdırılması zamanı bütün riskləri, eləcə də rüsum, vergi və yığımları özü çəkir.

Əgər satıcı idxala birbaşa və ya bilavasitə lisenziya ala bilmirsə, bu termini işlətmək olmaz.

İxrac və idxal rəsmiləşdirilməsini satıcı aparır.

DDU — «**rüsum ödənilmədən göndəriş**». Bu göndərmə kommersiya şərtini bəzən «**rüsum ödənilmədən alıcının franko-anbarı**» da adlandırırlar.

Satıcı malın alıcının anbarına çatdırılmasına qədər bütün xərcləri və riskləri ödəyir. Bu zaman, ixrac rəsmiləşdirilməsini satıcı aparır və çəkilən xərclərə idxal rəsmiləşdirilməsi aid edilmir.

DDP — «**rüsum ödənilməklə göndəriş**». Bu göndərilmə kommersiya şərti bəzən «**alıcının anbarına göndəriş**» də adlandırılır. Bu şərt daxilində idxal və ixrac rəsmiləşdirilməsi ödənilməklə mal alıcının anbarına çatdırılır.

III. İdxal və ixrac olunan malların qiymətləndirilməsi

Xarici Ticarət dövriyyəsinin qiymətləndirilməsi gömrük statistikasının qarşısında duran məsələlərdən ən vacibdir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, beynəlxalq ticarət praktikasında sövdələşmələr müxtəlif şərtlər daxilində həyata keçirilir. Bundan asılı olaraq, eyni mal alınma yerində bir qiymətə, çatdırılma yerində isə başqa qiymətə (bir az yüksək qiymətə)

olacaqdır. Belə ki, malın istehsalçıdan istehlakçıya hərəkəti zamanı onun qiyməti daşınma, sığorta və s. əlavə xərclərin hesabına artacaqdır.

İxrac olunan malların uçotu FOB-liman və ya DAF-sərhəd qiymətləri üzrə, idxal olunanlar isə SİF-liman və ya SİP-sərhəd qiymətləri ilə aparılır.

Bu cür uçot praktikası müəyyən iqtisadi məna kəsb edir, çünki ixrac olunan malları FOB qiymət bazisi ilə qiymətləndirərkən, ixrac edən ölkənin bilavasitə sərhədindən mala çəkilən bütün xərclərin ümumi cəmi, idxal olunan malların qiymətinin hesablanması zamanı isə — SİF bazis qiymətində alıcının xarici malı almaq üçün sərf etdiyi xərclərin cəmi göstərilir. İstənilən növ daşımalarda SİF və FOB bazis qiyməti tətbiq olunur.

SİF və FOB qiymətlərinin əmələ gəlməsini aşağıdakı sxemdə izləmək olar:

1. Malın qiymətinə aşağıdakılar daxildir:

- malın istehsalının maya dəyəri;
- qablaşdırma və markalamaya çəkilən xüsusi xərclər;
- istehsalçının mənfəəti.

2. İxrac edən ölkənin sərhədinə qədər malın çatdırılma xərcləri:

- daxili daşıyıcının daşınma vasitəsinə malın yüklənmə xərci;
- daşınma məntəqəsindən əsas daşıma vasitəsinə qədər malın daşınma xərci;
- ixracatçının sərhədinə qədər daşınma vaxtında malın sığortalanma xərci;
- ixrac vergilərinin ödənilməsi (ixrac lisenziyası, ixracatçı-ölkədə alınan ixrac vergisi, rüsumu və digər yığımlar);
- məntəqələrdə boşaldılmış yükün saxlanmasına çəkilən xərclər;
- əsas nəqliyyat vasitəsinə yükləmə xərci;
- ixracatçı-ölkənin digər xərcləri.

Məbləğ (1+2)=FOB qiyməti (və ya ixracatçı-ölkənin sərhəddi (DAF))

3. İxracatçının sərhədindən Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisində giriş yerinə qədər çəkilən xərclər aşağıdakılardan ibarətdir:

- nəqliyyat xərcləri;
- yolda sığortalanmaya çəkilən xərclər.

Məbləğ (1+2+3)=SİF qiyməti (və ya idxalatçı ölkənin sərhəddi (SİP)).

Əgər malların alqı-satqısı ödənişsiz olarsa (məsələn, humanitar yardım, barter əməliyyatı və s.), onda ixrac (idxal) mallarının qiyməti, ticarət əsasında həmin ölkədən idxal-ixrac olunmuş ilə adlı malın qiyməti ilə qiymətləndirilir.

IV. Malların statistik dəyərinin bazis qiymətlərinə gətirilməsi

İdxal əməliyyatlarında

a) YGB-nin 20-ci qrafasında SİF-liman və ya SİP-sərhəd təyinat məntəqəsi göstərilibse və həqiqətən mallar sərhədə göndərilibse, bu halda statistik dəyər valyuta məzənnəsi nəzərə alınmaqla faktura dəyəri əsasında hesablanır və YGB-nin 46-cı qrafasında yazılır.

b) SİF-liman və SİP-sərhəd təyinat məntəqəsi kontrakt (müqavilə) şərtlərinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisindən kənar yerləşirsə (məsələn SİF-Vilnyus, SİP-Kiyev) onda faktura dəyərində malların Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisinə gətirilmə yerinə qədər çatdırılması üzrə daxil edilməmiş əlavə xərclər əlavə edilir. Alınmış faktura dəyərini yeni məbləği əsasında məzənnə nəzərə alınaraq statistik dəyər hesablanır və YGB-nin 46-cı qrafasına yazılır.

v) Bazis göndərilmə kommersiya şərtlərdən başqa (SİF, SİP) YGB-nin 20-ci qrafasında təsnifata uyğun müxtəlif şərtlər qeyd olunanda həmin şərtlər (EXV, FAS, FSA, SFR, SPT, DES, DEK, DDU və DDP) vahid bazis şərtlərinə gətirilməlidir. Vahid bazis şərtlərinə gətirilmə prosedurası ondan ibarət olmalıdır ki, müxtəlif satış ticarət şərtlərinə (EXV, FAS, FSA, SFR, SPT, DES, DEK, DDU və DDP) uyğun olan faktura dəyəri SİF və SİP göndərmə ticarət şərtinə uyğun faktura dəyəri ilə müqayisə olunmalıdır. Müqayisə aparılarda təyinat məntəqəsinin yerləşməsi nəzərə alınmalıdır.

Misal:

a) Təyinat məntəqəsi — Həştərxan şəhəri;

Kontrakt (müqavilə) göndərilmə kommersiya şərti — FAS (gəmi bortu boyunca sərbəst)

Müqavilə üzrə rezident malı Həştərxandan Bakıya gətirməlidir. Bu halda YGB-də FAS göndərilmə kommersiya şərtinə uyğun olan faktura dəyərində, Həştərxan-Bakı nəqli üzrə əlavə xərclər əlavə olunmalıdırlar. Alınmış yeni faktura dəyəri SİF-Bakı göndərmə ticarət şərtinə müvafiqdir və valyuta məzənnəsi əsasında statistik dəyərində çevrilir.

b) Təyinat məntəqəsi — Sumqayıt şəhəri;

Kontrakt (müqavilə) göndərilmə kommersiya şərti — SPT (daşınma ... (təyinat yeri) qədər ödənilib)

Bu halda müqavilə üzrə daşınma Sumqayıt şəhərinə qədər ödənilib və bununla əlaqədar SPT göndərmə ticarət şərtinə müvafiq olan faktura dəyəri SİP-Bakı göndərmə ticarət şərtinə müqayisədə böyük olacaq. Vahid bazis şərtinə gətirmək üçün YGB-də göstərilən faktura dəyərindən Bakı-Sumqayıt arasında mövcud olan xərclər çıxarılmalıdır və alınmış rəqəmin əsasında valyuta məzənnəsini nəzərə almaq şərti ilə statistik dəyər hesablanmalıdır.

İxrac əməliyyatları

İxrac əməliyyatlarında da malların göndərilmə kommersiya şərtlərinin bazis şərtinə gətirilməsi və statistik dəyərini hesablanmasının qaydaları eynidir.

V. Statistik dəyərin hesablanması

1993-cü ilin yanvarın 1-dən statistik dəyər Azərbaycan Respublikasının Milli Bankının YGB-nin rəsmiləşdirilməyə qəbul olunan gününə olan kursla ABŞ dolları ilə ifadə olunur. İdxal və ixrac edilən malların statistik dəyəri aşağıdakı qaydada hesablanaraq nəticələri YGB-nin 46-cı qrafasında yazılır.

a) İdxal əməliyyatları üzrə

Beynəlxalq praktika göstərir ki, müqavilə göndərmə şərtləri malın statistik dəyəri üzrə seçilmiş baza şərtinə — SİF liman və ya SİP sərəhəd təyinat məntəqəsinə tam uyğundur. Bununla əlaqədar olaraq, idxal əməliyyatlarında YGB-nin 46-cı qrafası manatın dollara kursu nəzərə alınmaqla aşağıdakı qaydada hesablanır:

$$46\text{-c}1 \text{ qrafa} \quad \frac{45\text{-c}1 \text{ qrafa (YGB)}}{\text{manat dollara kursu}} \\ (\text{YGB-nin gömrük rəsmiləşdirilməsinə qəbul olunduğu gün})$$

b) İxrac əməliyyatları üzrə

Malın statistik dəyərinin hesablanması aşağıda göstərilən ardıcılıqla aparılmalıdır:

- müqavilə şərtlərinə müvafiq olaraq təyinat məntəqələri müəyyən olunmalıdır;
- təyinat məntəqələri baza şərtlərinə müvafiq olmadıqda, təlimatın III bölməsinə uyğun olaraq, malın faktura dəyərinin üzərində əlavə hesablamalar aparılaraq baza şərtlərinə gətirilməlidir — FOB liman və ya DAF — Azərbaycan Respublikasının sərəhədi;
- YGB-nin 46-cı qrafası aşağıdakı kimi hesablanılmalıdır:

$$46\text{-c}1 \text{ qrafa} \quad \frac{42\text{-c}1 \text{ qrafa} \times 23\text{-c}1 \text{ qrafa (YGB)}}{\text{manat dollara kursu}} \\ (\text{YGB-nin gömrük rəsmiləşdirilməsinə qəbul olunduğu gün})$$

Əgər alqı-satqı kontraktı manatlıdırsa, onda manatla ifadə olunmuş malın qiyməti YGB-nin gömrük rəsmiləşdirilməsinə qəbul olunduğu günə dolların kursu ilə hesablanır:

$$46\text{-c}1 \text{ qrafa} \quad \frac{42\text{-c}1 \text{ qrafa (YGB)}}{\text{manat dollara kursu}} \\ (\text{YGB-nin gömrük rəsmiləşdirilməsinə qəbul olunduğu gün})$$

Əgər alqı-satqı kontraktı ABŞ dolları ilə ifadə olunubdursa, onda YGB-nin 42-ci qrafası 46-cı qrafa ilə eyni olmalıdır.